

Werkdocument 4

De leeromgeving

Samenvatting

De meerwaarde van duaal leren ligt in de samenwerking tussen scholen voor Voortgezet Onderwijs van verschillende onderwijstypen en de lerarenopleiding. In de ontwikkeling van werkplek naar leerplek verandert de school in een opleidingsschool en de opleiding in een expertisecentrum. In dit werkdocument gaat het om: hoe de VO-school als werkplek voor bevoegde en bekwame docenten een leerplek wordt voor de collega's in opleiding, hoe de student de verschillen tussen diverse onderwijsvormen leert zien én hoe de opleiding de student kan voorbereiden op deze diverse schoolcontexten waarin hij terecht kan komen. Zowel scholen als opleiding kunnen het proces van schoolontwikkeling inzetten om een inspirerende leeromgeving te creëren waarin onderzoeken, ontwerpen en ontwikkelen centraal staan. Het document sluit af met een aantal indicatoren en kernkwaliteiten die handvaten bieden bij de omslag van werkplek naar leerplek.

Werkdocument 4

De leeromgeving

Inhoudsopgave

1 Van werkplek naar leerplek

1.1 Inleiding	4
1.2 Opleiden voor de toekomst	4
1.3 De opleidingsscholen: dubbele functie	5

2 Eenheid door verschillen

2.1 Inleiding	6
2.2 Van scenario naar een bruikbaar toekomstbeeld	6
2.3 Vier posities binnen scenario 2	9
2.4 Het team als kern van de leerdynamische school	13
2.5 Het doel en de verschillen op een rij	17

3 Indicatoren en kernkwaliteiten

3.1 Inleiding	18
3.2 Indicatoren voor de leeromgeving van de opleidingsschool	18
3.3 Indicatoren voor het curriculum van de lerarenopleiding	20

1. Van werkplek naar leerplek

1.1 Inleiding

In het project Samenscholing.nu is de afgelopen jaren gezocht naar een nieuwe weg die de kloof tussen opleiding en VO-scholen kan overbruggen. Die weg is gevonden in een duaal traject naast het reguliere voltijd- en deeltijdtraject. De meerwaarde van duaal leren zit in de combinatie van de samenwerking tussen scholen uit het voortgezet onderwijs en lerarenopleiding. De school is daarin de plaats waar een student zich beroepsmatig kan vormen in de praktijk van alledag. De opleiding biedt een kennismatig en beroepsmatig platform waar de student zich kan voorbereiden op de toekomstige praktijk. Door de VO-school te transformeren naar opleidingsschool en de lerarenopleiding naar expertisecentrum, worden beide organisaties in toenemende mate wederzijds afhankelijk van elkaar. Dat bevordert de samenwerking tussen beide instellingen. Doordat iedere organisatie vanuit zijn eigen kracht werkt om de student zo goed mogelijk op te leiden, worden de verschillen productief. Het concept van een duaal ingerichte opleiding berust op “the best of both worlds”. Het stelt de samenwerkende instellingen in staat onderwijs en opleiding optimaal op elkaar af te stemmen.

Een intrigerende vraag is hoe de VO-school als werkplek voor bevoegde en bekwame docenten een leerplek wordt voor de collega's in opleiding, hoe de student de verschillen tussen de diverse typen leert zien én hoe de lerarenopleiding de student voorbereidt op de diversiteit aan schoolcontexten. Dit werkdocument geeft een antwoord op deze vragen. De analyse beschrijft hoe de lerarenopleiding en scholen, het proces van schoolontwikkeling kunnen gebruiken om een inspirerende leeromgeving voor duale studenten te creëren waarin onderzoeken, ontwerpen en ontwikkelen centraal staat. De analyse leidt tot een instrument met voorbeelden van concrete stappen in schoolontwikkeling dat de student een houvast biedt om de verschillende typen onderwijs te leren kennen. Het antwoord op bovenstaande vraag wordt gegeven in de vorm van indicatoren met kernkwaliteiten voor de opleidingsschool en lerarenopleiding.

1.2 Opleiden voor de toekomst

De opleidingscholen die participeren in Samenscholing.nu zien steeds meer noodzaak om hun docenten voor morgen zelf mede op te kunnen leiden. Eén van de speerpunten in Samenscholing.nu is om de student in de opleiding kennis te laten maken met een diversiteit aan onderwijsconcepten. Ook kan de inzet van duale studenten de ontwikkeling van de school stimuleren, die met nieuwe onderwijsinhoud en didactiek leren werken. De duale studenten komen gedurende hun opleiding in contact met diverse onderwijssoorten. Studenten gaan in samenwerking met docenten en in het kader van de opleiding aan de slag met het (her)ontwerpen en ontwikkelen van onderwijs. De opleidingsschool haalt daarmee een extra prikkel in huis om aan schoolontwikkeling te werken.

In het project Samenscholing.nu is positieve ervaring opgedaan met het jaarlijks wisselen van opleidingsschool. Op die manier leert de student andere scholen kennen. Op basis van evaluatie is bekend dat studenten het lastig vinden om diverse onderwijsconcepten te onderscheiden. Ook het inzetten van studenten bij schoolontwikkeling komt niet automatisch vanuit de docenten of studenten zelf. Er is dan ook behoefte aan een overzicht van mogelijkheden en adviezen over de inzet van de student. Ook de lerarenopleiding dient zichzelf en de student te professionaliseren in het werken in diverse schoolcontexten. Leren over de diversiteit en vormen van schoolontwikkeling, zijn een rijke aanvulling op het curriculum van de lerarenopleiding.

Werkdocument 4

De leeromgeving

Het opleiden van studenten voor de toekomst vraagt om enige duidelijkheid over de richting waarin het onderwijs zich wenst te ontwikkelen. Een opleiding werkt per definitie op de langere termijn. Scholen dienen dus expliciet te zijn over de eisen die zij stellen aan hun toekomstig onderwijsgevend personeel. Tegen deze achtergrond is het van belang kritisch te bezien in hoeverre de vormgeving en inhoud van het curriculum van de tweedegraads lerarenopleiding overeenkomen met de wensen van de opleidingsscholen. Tegelijk is de opleiding gebonden aan wet- en regelgeving met betrekking tot het bestaande bevoegdheidensysteem en de wet Beroepen in het Onderwijs (BiO) met daaraan gekoppeld de matrix van zeven competenties. Bovendien is een lerarenopleiding een beroepsopleiding en daarmee is het onderwijs van een andere aard dan die van algemeen vormend onderwijs. Binnen deze beperkende kaders moet sprake zijn van een curriculum dat beantwoordt aan alle andere eisen die door opleidingsscholen zijn geformuleerd.

Er is echter geen blauwdruk voor de samenwerking tussen opleidingsscholen en de lerarenopleiding. Daarvoor is de diversiteit tussen de opleidingsscholen te groot.

Een van de eerste stappen in het project Samenscholing.nu was de herziening van de formulering van de gedragsindicatoren die de vertaling vormen van de competentiematrix (zie werkdocument 2: curriculum). Ook is de kennisstructuur voor vijf leergebieden en voor het docentschap in het algemeen in kaart gebracht. Scholen en opleiding hebben deze stappen gezamenlijk ondernomen. In dit proces werd duidelijk waar scholen onderwijskundig staan, zowel in de praktijk van vandaag als in hun ambities. Het werk dat in Samenscholing.nu is verzet, legt dan ook de basis voor de wijze waarop scholen en lerarenopleiding inhoudelijk kunnen samenwerken, ieder vanuit zijn eigen kracht.

1.3 De opleidingsscholen: dubbele functie

Het structureel samenwerken tussen opleidingsschool en lerarenopleiding resulteert in een dynamisch curriculum met meer ruimte voor maatwerk voor de student. In de hierboven gegeven schets is de functie van de opleidingsscholen meervoudig. Op basis van het samen opleiden van de student dragen zij bij aan de inhoudelijke ontwikkeling van het curriculum van de tweedegraads lerarenopleiding VO/BVE. Tegelijk bieden zij de omgeving waarin de student de ontwikkeling van de competenties in de praktijk ter hand neemt. Daarnaast is het voor de lerarenopleiding, andere scholen in de opleidingsgroep en vooral voor de student cruciaal om te weten:

- wat doen en wat kunnen de opleidingsscholen doen?
- wat is de stand van zaken in de schoolontwikkeling?
- wat zijn de ambities voor de komende jaren?
- wat is de rol van een duale student hierin?

Om bovenstaande vragen te beantwoorden, is het nodig om de diversiteit aan schoolcontexten te typeren en een gezamenlijk referentiekader te schetsen waarmee een student de verschillen tussen opleidingsscholen kan typeren. Het volgende hoofdstuk doet hiervoor een handreiking.

2. Eenheid door verschillen

2.1 Inleiding

De ambitie van het duale traject van Samenscholing.nu is om studenten voor de toekomst op te leiden. Dit wil zeggen: de beginnend docent een basiskwaliteit mee te geven waarmee hij kan inspelen op de leerbehoeften van de leerlingen en een bijdrage kan leveren aan het continue proces van schoolontwikkeling. Dit past bij de ontwikkeling in het onderwijsveld. Veel opleidingsscholen zijn op weg naar meer vraaggerichte onderwijsvormen waarin leerlingen meer zelfstandig en zelfverantwoordelijk leren. Dit houdt in dat scholen onderweg zijn naar een flexibele manier om het onderwijs te organiseren. Van de klassieke onderwijsorganisatie naar een flexibele onderwijsorganisatie waarbij in het primaire proces meer ruimte is om variatie aan te brengen in leeractiviteiten, groepering van leerlingen, begeleiding en de plek waar het leren plaats vindt. Om te komen tot een referentiekader waarmee studenten de verschillen tussen opleidingsscholen kunnen typeren, is het nodig om heldere beelden te krijgen bij de verschillende scenario's. In dit hoofdstuk worden deze scenario's verkend en verdiept om zo de diversiteit tussen scholen beter te duiden.

2.2 Van scenario naar een bruikbaar toekomstbeeld

Met de vier scenario's die door de Taakgroep Vernieuwing Basisvorming in 2003 zijn beschreven is het mogelijk om scholen te typeren. Opgemerkt moet worden dat scenario's vaak ten onrechte worden gebruikt als toekomstvoorspellingen, als een te realiseren doel. In de werkelijkheid hebben de scenario's een andere waarde: het zijn fictieve modellen die bakens vormen in het proces van schoolontwikkeling. De scholen die deelnemen aan het project Samenscholing.nu hebben kenmerken van alle scenario's in huis. Dit maakt enerzijds het opleiden van studenten voor deze diversiteit aan scholen complexer, aan de andere kant geeft het ook de ruimte voor verschillen binnen de school. Op basis van de situatie in de school, verschilt de weg waarlangs de schoolontwikkeling loopt en zal gedurende het proces ook de mix van de scenario's verschuiven. Met betrekking tot de scenario's zijn twee bewegingen te onderscheiden voor alle schooltypen:

Beweging 1: kennis verandert van alleen theorie naar de integratie van theorie en praktijk

De eerste beweging is gericht op de leerinhoud en het kennisbegrip. Kennis hoeft niet alleen disciplinaire kennis te zijn, maar ook praktische kennis over toepassingen, meningen en morele overtuigingen of ervaringskennis. Het gaat niet alleen over kennen, maar ook over kunnen. Het meest dominante begrip in dit kader is competentie.

Beweging 2: leren verandert van kennis consumeren naar kennis produceren

In de tweede beweging staat de rolverdeling tussen de school en de leerlingen centraal. In hoeverre wordt het leren gestuurd door het aanbod van de leraren en in hoeverre gaat er ook sturing uit van de leerlingen?

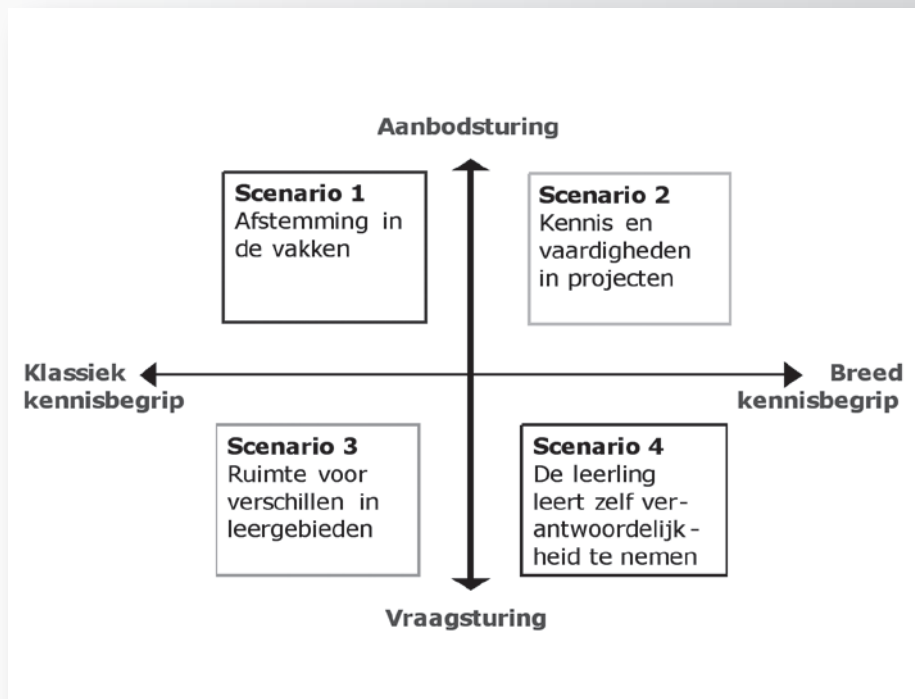
Beide bewegingen zijn ook kenmerkend voor de duale trajecten van Samenscholing.nu; studenten maken zich actief kennis en vaardigheden eigen in de beroepscontext. De praktijk vormt hierin de context voor het leerproces en de student heeft voor een groot deel de sturing zelf in handen.

Werkdocument 4

De leeromgeving

De figuur hieronder illustreert de twee bewegingen en de vier posities van schoolontwikkeling. De opleidingschool kan zich op ieder mogelijk punt in het kwadrant bevinden en aangeven in welke richting de school zich wil ontwikkelen.

Uitleg bij de figuur:

- In scenario 1 brengt de docent de samenhang voor de leerlingen aan. Door afspraken met collega's kan hij verwijzen naar gerelateerde onderwerpen die gelijktijdig in de andere vakken aan bod komen.
- In scenario 2 zorgt een projectenprogramma voor de samenhang tussen de vakken. Docenten maken met elkaar afspraken over de vakinhoud en de algemene en vakspecifieke vaardigheden die in het project aan bod komen. Hierdoor is de ontwikkellast dan ook aanzienlijk.
- In scenario 3 zorgt het team van docenten dat onderwijs verzorgt aan een groep leerlingen voor de samenhang. Door samenwerking tussen docenten voorafgaande aan de uitvoering kan beter worden ingespeeld op de behoeftes van leerlingen als het gaat om vakinhoudelijke en procesmatige begeleiding.
- In scenario 4 zorgt de leerling voor de samenhang. Op basis van helder geformuleerde doelen stelt hij het eigen leerarrangement samen en speelt hij in toenemende mate ook een rol in het ontwikkelproces.

Een keuze uit bovenstaande scenario's als koers voor schoolontwikkeling heeft consequenties voor:

- Het programma van de leerling
- De rol van de docent
- De groepering van de leerling
- De tijd waarin wordt geleerd
- De plek waar wordt geleerd

De consequenties zijn uitgewerkt in onderstaande tabel. Deze tabel dient als referentiekader voor schoolontwikkeling.

Referentiekader voor de student om opleidingsscholen te typeren

	Scenario 1	Scenario 2	Scenario 3	Scenario 4
Programma	<ul style="list-style-type: none"> * programma wordt per docent / vak afgewerkt; samenhang alleen op basis van eigen inzichten / mogelijkheden * didactisch wisselende variatie 	<ul style="list-style-type: none"> * programma wordt afgestemd op bindende thema's / vermijden overlap * didactisch repertoire is gevarieerd / afgestemd * docenten hanteren dezelfde (vak)taal 	<ul style="list-style-type: none"> * vakverwante inhoud en thema's zijn sturend voor programma in de reguliere vakken * evaluatie/ toetsing is afgestemd * huiswerkbeleid is afgestemd 	<ul style="list-style-type: none"> * programma is via studiewijzers optimaal afgestemd * diverse thema's worden als project aangeboden * keuzeprogramma is uitdagend en aanvullend
Rol docent	<ul style="list-style-type: none"> * docenten werken zoveel mogelijk individueel; afstemming alleen o.b.v. eigen voorkeuren / inzichten / mogelijkheden 	<ul style="list-style-type: none"> * docenten weten van elkaar hoe ze lesgeven * in wisselende coalities / groepen worden bindende afspraken gemaakt en nageleefd 	<ul style="list-style-type: none"> * docenten werken - daar waar het kan - samen in duo's voor, tijdens of na de les * docenten leren van elkaar via intervisie, consultatie, observatie, reflectie 	<ul style="list-style-type: none"> * docenten werken intensief samen m.b.t. voorbereiding en ontwikkeling * teams hanteren een gezamenlijke aanpak * docenten hanteren gezamenlijk evaluatie kwaliteitskader
Groepering	<ul style="list-style-type: none"> * klassenverband is voor alle vakken bepalend * docentafhankelijk werken leerlingen wel of niet in groepen / zelfstandig aan hun leertaak 	<ul style="list-style-type: none"> * groepswork is een regelmatig voorkomende werkvorm voor alle vakken * leerlingen zijn als groep voorbereid op werken buiten de klas 	<ul style="list-style-type: none"> * leerlingen werken flexibel in verschillende groepen o.b.v. tempo en/of interesse * leerlingen werken regelmatig buiten de klas voor wisselende leertaken 	<ul style="list-style-type: none"> * interesse / eigen keuze is sturend voor groepering van leerlingen; vaak in basisgroep, soms in niveau/ tempo interessegroep * ouderejaars helpen jongere leerlingen
Leertijd	<ul style="list-style-type: none"> * standaard lestijd (50/45) is bindend * sommige vakken in blokuren * leerling centraal bij ontwerp rooster; "rond rooster" * tussenuur is óók leertijd 	<ul style="list-style-type: none"> * standaard lestijd is uitgangspunt * blokuren en periodisering worden daar waar wenselijk ingezet * extra curriculaire activiteiten lopen buiten het rooster 	<ul style="list-style-type: none"> * vermindering van startmomenten wordt onderzocht * centrale corridor voor leeractiviteiten * blokken / periodisering is vanzelf sprekend in jaarrooster 	<ul style="list-style-type: none"> * lesduurverlenging is mogelijk daar waar wenselijk * extra curriculaire activiteiten opgenomen in rooster * leertijd lijkt steeds meer op "werktijd" (inclusief huiswerk)
Leerplek	<ul style="list-style-type: none"> * leerlingen werken zoveel mogelijk in het vaklokaal; * elk vak heeft zijn eigen / vaste ruimte * mediatheek en ict centraal in school beschikbaar 	<ul style="list-style-type: none"> * leerlingen werken daar waar kan buiten het klaslokaal in mediatheek of ict-ruimte * klaslokaal blijft de centrale leerruimte voor instructie / groepswork / zelfwerk 	<ul style="list-style-type: none"> * leerlingen werken regelmatig direct in het zicht van de docent op werkplekken in het verlengde van het klaslokaal * klaslokaal wordt "instructie"lokaal 	<ul style="list-style-type: none"> * in leerruimten zijn vakdisciplinaire elementen goed gecombineerd met mogelijkheden voor verschillende werkvormen * werkplekken zijn flexibel ingericht

Een verschuiving van het ene scenario naar het andere scenario vraagt om een andere didactiek en begeleiding

Werkdocument 4

De leeromgeving

Verklaring tabel

Waar het gaat om de onderwijsorganisatie, zijn er belangrijke verschillen tussen scenario 1-2 en scenario 3-4. In scenario 1 en 2 is de schoolorganisatie helemaal ingericht op de realisatie van een vooraf bedacht curriculum. Scholen in scenario 2 zoeken de maximale speelruimte binnen de klassieke manier van organiseren. Dit wordt door veel scholen ook als motivatie opgepakt om door te stomen naar scenario 3. Aan de kant van scenario 3-4 is ruimte voor de onvoorspelbare leervraag van leerlingen. Dit vraagt om een andere arbeidsorganisatie dan een klassiek rooster en taakbeleid.

Het is wenselijk om studenten gedurende de opleiding kennis te laten maken met meerdere en uiteenlopende contexten. De meeste studenten hebben hun eigen opleiding overwegend genoten in de context van scenario 1 waarbij één docent, met één programma, in één lokaal, één lesuur onderwijs verzorgde aan één klas. De grootste onbekendheid, variatie en beweging zit echter in scenario 2 of 3 (gemarkeerde vlakken). Juist deze context maakt dat de student leert om onderwijs te ontwerpen en te ontwikkelen en zich zo het vak van docent eigen te maken. Een aanleiding om in te zoomen op deze scenario's en te beschrijven wat het verschil is.

2.3 Vier posities binnen scenario 2

In scenario twee wordt aanbodgericht gewerkt vanuit een verbreed kennisbegrip: leerlingen werken aan projecten waarin naast geïntegreerde vakkennis ook algemene of vakspecifieke vaardigheden aan bod komen.

Veel van de opleidingscholen in Samenscholing.nu zijn bezig om voor een substantieel deel van de tijd leerlingen in projecten te laten werken. Om het begrip 'project' af te bakenen, gaan we uit van de volgende eisen:

- het project wordt binnen de onderwijstijd gerealiseerd;
- het project is inhoudelijk gerelateerd aan het vak;
- het project bevat lesstof die niet in het vak wordt behandeld: het 'in plaats van'-principe;
- projecten vinden een substantieel deel van de tijd plaats;
- projecten zijn structureel ingevoerd.

Deze criteria helpen om de spraakverwarring rondom projecten te minimaliseren. Desondanks zijn er op de scholen nog steeds grote verschillen tussen de manier waarop projecten worden vormgegeven. Er bestaan verschillende verschijningsvormen die terug te brengen zijn tot vier posities binnen scenario 2. In scenario 2 zorgt het programma voor de samenhang. De docenten zijn in dit scenario nog relatief autonoom, maar een projectencurriculum vraagt om afstemming en integratie van het programma met collega's. De vier onderscheiden posities beschrijven vier verschillende manieren om tot samenhang in het programma te komen:

1. *Projecten in de vakles*

Vakken leveren onderwerpen aan voor een thema en de uitvoering van de vakinhouden vindt plaats in de afzonderlijke lessen.

2. *Vakken in de projectles*

Er zijn projecturen waarin leerlingen aan de verschillende vakken werken voor het project. Er zijn gezamenlijke leerbronnen voor de vakken en docenten begeleiden soms ook leerlingen in een ander vak.

3. *Project als vak(ken)*

De vakken zijn geïntegreerd in de projecten en worden begeleidt door een team van docenten. De sleutelvaardigheden zijn ook volledig geïntegreerd.

4. *Project als geïntegreerde inhoud*

De vakken zijn op dusdanige manier geïntegreerd dat de grenzen tussen de vakken grotendeels verdwenen zijn. Leerlingen werken aan interessante, brede thema's die veel mogelijkheden bieden voor de verschillende vakken.

Om beelden bij bovenstaande posities te creëren staat op de volgende pagina's een uitwerking van deze vier varianten. Naast het beeld van de 'voorkant' van het onderwijs is ook de 'achterkant'- ofwel de organisatie- uitgewerkt volgens de volgende acht variabelen:

Over het programma:

1. Gezamenlijk thema: welke samenhang is er in het project?
2. Vakinhoud: hoe komt de leerstof terug in het project?
3. Vaardigheden: hoe wordt in het project gewerkt aan vaardigheden?
4. Evaluatie en beoordeling: hoe komt een projectbeoordeling tot stand?
5. Leerling-perspectief: wat merkt de leerling van het werken in een project?

Over het personeel:

6. Ontwikkelen van projecten: wat betekent een project voor de voorbereiding?
7. Klassenmanagement, didactiek en begeleiding: wat betekent een project voor de uitvoering?

Over het proces:

8. Organisatie, groepering, tijd en ruimte: hoe is het project georganiseerd?

Vier posities binnen scenario 2

Het is waarschijnlijk dat de school zich in meerdere posities bevindt. Een belangrijke vraag bij het bepalen van vervolgstappen zijn: is er de ambitie om projectonderwijs vorm te geven binnen posities A-B of gaan we voor C-D?

Werkdocument 4

De leeromgeving

Schema: vier posities in scenario 2

	A	B	C	D
	Projecten in de vakles	Vakken in de projectles	Project als vak(ken) Van het geheel naar de delen.	Project als geïntegreerde inhoud
1. Gezamenlijk thema	Van delen naar een geheel. De leerstof is afgestemd in de tijd. Het thema is vakinhoudelijk gerelateerd en bestaat uit herkenbare onderwerpen van de vakken.	Van delen naar een geheel. De leerstof is afgestemd in de tijd. Het thema is vakinhoudelijk gerelateerd en bestaat uit herkenbare onderwerpen van de vakken.	De brede thema's geven dekking aan leerstofeenheden, en bieden ruimte voor verschillende accenten afgestemd op de leerling.	Van het geheel naar de delen. De brede thema's geven dekking aan leerstofeenheden, en bieden ruimte voor verschillende accenten afgestemd op de leerling.
2. Vakinhoud	De aparte vakinhoud is in afzonderlijke lessen geprogrammeerd. Systematische verwijzing door docenten naar de andere projectvakken.	Er is een reader met de vakkennis van het project die als gezamenlijke leerbron geldt, samengesteld d.m.v knip-en-plak.	Er is een geïntegreerd programma, uitgewerkt in projectboekjes inclusief een docentenhand-leiding.	Er ligt een nieuw katern klaar voor de uitgever! Dat kan dus volledig de concurrentie aan met de bestaande methode.
3. Vaardigheden	Vaardigheden worden in het vak aangeboden afhankelijk van de docent.	Er zijn afspraken gemaakt over de vaardigheden in het project (bv. onderzoeks-vaardigheden)	De sleutelvaardigheden zijn volledig geïntegreerd in het programma.	De sleutelvaardigheden zijn volledig geïntegreerd in het programma.
4. Evaluatie en beoordeling	Er zijn gezamenlijke afspraken over de evaluatie, maar afzonderlijke cijfers per vak. De determinatie is afhankelijk van de individuele docent.	Er is een gezamenlijke cesuur, een gezamenlijk moment van beoordelen, maar nog afzonderlijke cijfers per vak. De determinatie is geïntegreerd met vakbeoordelingen.	Er staat een projectbeoordeling op het rapport. De leerling krijgt een totaal-beoordeling (proces en product) opgebouwd uit deelbeoordelingen. Determinatie: projectbeoordeling geeft waardevolle informatie voor de overgang.	Projectportfolio; de vorderingen van leerlingen worden bijgehouden, er is een balans tussen diagnostische en kwalificerende beoordeling.

Verklaring tabel:

- Posities A en B vertonen overeenkomsten met de klassikale structuur, posities C en D met een meer flexibele onderwijs
- Posities A en B vertonen de meeste overeenkomsten met de klassikale manier van werken waarin het vak centraal staat. In deze posities wordt er vanuit de vakken naar thema's gezocht die afstemming en integratie mogelijk maken. In de uitvoering is dat terug te zien aan het duidelijke onderscheid tussen de verschillende vakinhouden, hetzij doordat iedere docent zijn eigen vakdeel onderwijst, hetzij omdat er afzonderlijke cijfers per vak worden gegeven. Dit komt omdat het klassieke rooster leidend is voor de vormgeving van het projectonderwijs.

Schema: vier posities in scenario 2

	A	B	C	D
	Projecten in de vakles	Vakken in de projectles	Project als vak(ken) Van het geheel naar de delen.	Project als geïntegreerde inhoud
5. Leerling-perspectief	De leerling ervaart samenhang in afzonderlijke lessen: "Het lijkt wel alsof de onderlinge lessen niet meer zo verschillen, daardoor begrijp ik het beter."	De leerling ervaart dat delen van vakken zijn samengevoegd: "We werken voor gs en ak aan een wereldmarkt."	De leerling ziet dat het project lijkt op echte wereld: "Als je een schoolfeest moet organiseren, gaat het echt ergens over."	De leerling kan eigen leervragen inbrengen: "Ik heb gekozen voor de interviews en heb gemerkt dat ik makkelijk met mensen kan communiceren."
6. Ontwikkelen van projecten	Gemotiveerde docenten ontwikkelen en voeren uit, gefaciliteerd door schoolleiding d.m.v. taakuren.	Een kleine groep ontwikkelaars ontwikkelen los van het team de projecten in georganiseerde gezamenlijke ontwikkeltijd.	Gestructureerd ontwikkelen, bv: door LC docenten, zij zijn de specialisten in ontwikkelen. Er is een ontwerp- en ontwikkelcyclus, de uitvoerders worden betrokken bij de projecten die ontwikkeld worden.	LC-ers ontwikkelen, zij zijn de specialisten in ontwikkelen. Er is een ontwerp- en ontwikkelcyclus, de uitvoerders worden betrokken bij de projecten die ontwikkeld worden.
7. Klassen-management, didactiek en begeleiding	Solo klassen-management, afhankelijk van eigen inzicht en professionaliteit. Interne differentiatie aangestuurd door een studiewijzer de methode en extra (digitale) bronnen.	Solo klassen-management, maar de leerling mag doorwerken aan een ander vak binnen het thema. Interne differentiatie aangestuurd door een projectwijzer, de syllabus, de methode en (digitale) bronnen.	Teamdidactiek. Afspraken over niveau-differentiatie. Interne en externe differentiatie. Projectboekjes en rijke (digitale) bronnen, ook buitenschools leren.	Teamdidactiek. Afspraken over niveau-differentiatie. Interne en externe differentiatie. Projectboekjes en rijke (digitale) bronnen, ook buitenschools leren.
8. Organisatie, groepering, tijd en ruimte	Klassiek urenrooster met klassen in klaslokalen; sommige klassen van dezelfde jaarlaag hebben wel een project, andere niet.	Klassiek urenrooster met klassen in klaslokalen, deels parallelle roostering. Leerlingen begeven zich ook buiten het lokaal.	Klassensituatie is doorbroken, en er zijn grotere tijdseenheden. Docenten werken samen voor de klas met collega's en onderwijs-assistenten.	Klassensituatie is structureel doorbroken, en er zijn grotere tijdseenheden. Docenten werken samen voor de klas met collega's en onderwijs-assistenten.

- *In posities C en D wordt er binnen het klassieke rooster gezocht naar grotere tijdseenheden waarin docenten samen met meerdere leerlinggroepen geïntegreerde projecten aanbieden. In deze posities is het vak nog steeds belangrijk, maar minder herkenbaar dan in posities A en B. Vaardigheden zijn geïntegreerd in het project en worden volgens afgesproken richtlijnen beoordeeld. Maar de belangrijkste verschuiving is de samenwerking tussen docenten, de groep docenten verzorgt samen het project en vervult daarin de verschillende rollen van vakexpert, procesbegeleider en coach.*

Werkdocument 4

De leeromgeving

2.4 Het team als kern van de leerdynamische school

De vorige paragraaf geeft overzicht van de verschillende verschijningsvormen van scenario 2. Deze paragraaf beschrijft waarin scenario 2 van scenario 3 verschilt. Welke bakens moet de opleidingsschool verzetten om een leeromgeving te ontwikkelen die past bij scenario 3?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden maken we gebruik van twee schoolmodellen. Het Mercurius College staat model voor een scenario 1-2 school (aanbodsturing) en het Saturnus College staat model voor een scenario 3-4 school (vraagsturing). Deze schoolvoorbeelden helpen om te zien en te voelen waarin onderwijs met ruimte voor verschillen tussen leerlingen verschilt van het klassieke systeem.

Schema: verschillen tussen scholen

Mercurius College

- Scenario-1/2 school (vakken/projecten)
- Lessen van 50 minuten
- 2 x 3 lessen-project
- Traditioneel rooster
- Traditioneel taakbeleid
- Traditionele werkruimten

Dit is een school waar iedereen concrete beelden bij kan vormen omdat het sterke overeenkomsten vertoont met de manier waarop we zelf onderwijs hebben genoten. Vakdocenten zijn volgens een gestructureerd rooster beschikbaar voor groepen leerlingen. In een geïntegreerd project voor mens & maatschappij (m&m) werken de leerlingen langere tijd aan hetzelfde onder begeleiding van de vakspecialisten m&m.

Saturnus College

- Scenario 3/4 school (leergebieden)
- Teams rondom leerlingen
- Leerlingen krijgen leeropdrachten
- Begeleidingstijd van 8.30-15.00 uur
- Leerlingen bepalen binnen kaders het rooster
- Prestatie 'taakbeleid'
- Inrichting op onderwijsconcept

Deze school geeft "ruimte voor verschillen in leergebieden". Leraren werken samen in vakkenclusters en dit maakt het mogelijk om op verschillende manieren meerwaarde voor de leerlingen te creëren. Zo kan de leerling bijvoorbeeld zelf keuzes maken op de inhoud (wat ga ik als eerste doen?), de groepering (met wie?) en leerplek (waar kan ik deze leertaak goed uitvoeren?). Leraren kunnen meerwaarde creëren door leerlingen extra begeleiding te geven voor specifieke vakken, hun coachingskwaliteiten in te zetten of extra verdiepingsopdrachten aan te bieden.

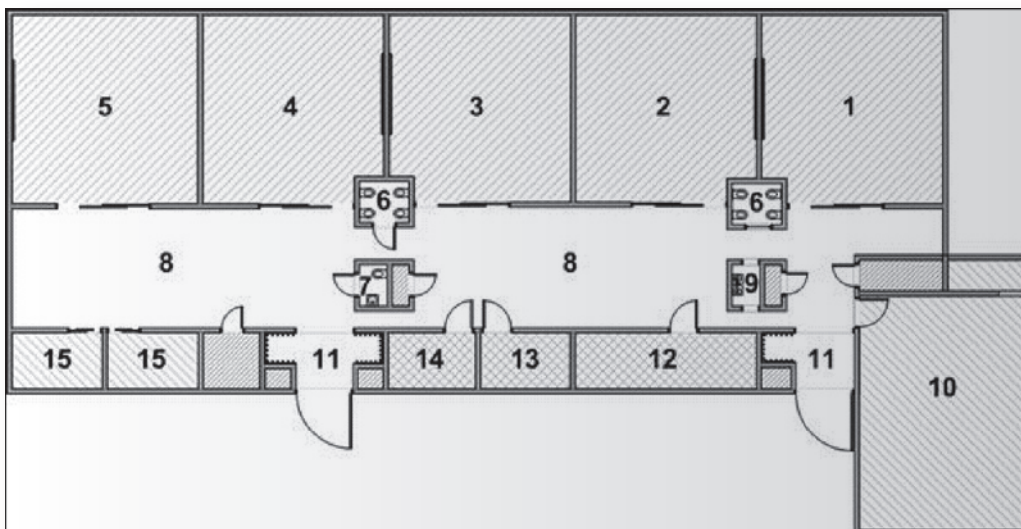
Voorbeeld docentrooster scenario 1/2: docent aardrijkskunde op het Mercurius College

Les/dag	ma	di	wo	do	vr
1	2B ak 013	Project m&m	3D ak 013		
2	1B ak 013	Project m&m	H4 ak 014	3E ak 103	H4 ak 017
3	Inval	Project m&m	1B ak 013	2K ak 103	2F ak 013
4	H4 ak 013	3F ak 013	2F ak 013		
5	3F ak 013		1C ak 013	Keuze Project	3D ak 017
6		Vergader tijd		Keuze Project	1C ak 013
7	3E ak 013	Vergader tijd		Keuze Project	
8		Vergader tijd			

Voorbeeld leerlingrooster scenario 1/2: leerlinge in klas 2B op het Mercuriuscollege

Les/dag	ma	di	wo	do	vr
1	kst ak 013	Project m&m	dta nask 001	fej bi 003	lnr ne 015
2	hpj tc 007	Project m&m	stj du 114	ags wi 211	ags mt 211
3	hpj tc 007	Project m&m	lnr ne 015	stj du 114	fej bi 003
4	ags wi 211	bkr en 113	slr te 018	dta nask 001	bkr en 113
5	lnr ne 015	ags wi 211	bne lb 214	Keuze Project	bga lo 021
6	slr te 018		kgj fa 004	Keuze Project	bga lo 021
7	kgj fa 004			Keuze Project	bob gs 223
8					

Voorbeeld van een plattegrond scenario 1/2 Mercuriuscollege

Werkdocument 4 De leeromgeving

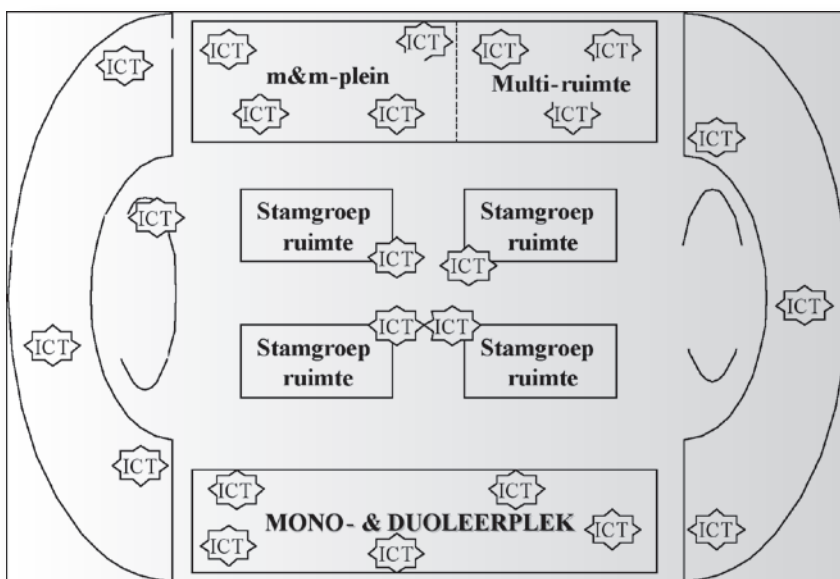
Voorbeeld van een teamrooster scenario 3: teamdocente H1,2 op SG Saturnus

Tijd/dag	ma	di	wo	do	vr
08.00 uur	Leerplein M&M met Jason en Mary	Ontwikkel leergebied m&M met Jason en Mary	Eigen tijd	Leerplein M&M met Jasos & assistent	Leerplein M&M
09.00 uur			Leerpleinen M&M met Mary		Eigen tijd
10.00 uur					
11.00 uur					
12.00 uur					
13.00 uur	Eigen tijd			Leerling- sprekken	
14.00 uur					
15.00 uur	Teambespreking leerlingen		Team reflectie	Teambespreking leerlingen	
16.00 uur					

Voorbeeld van een teamrooster scenario 3: teamdocente H1,2 op SG Saturnus

Tijd/dag	ma	di	wo	do	vr
08.00 uur	Stamgroep	Engels	K&C: humor om te lachen	M&N: onweer	M&M: 'Da Vinci Code'
09.00 uur	Sport en Bewegen	M&M: 'Da Vinci Code'			
10.00 uur	Zelfplantijd (ZPT)	ZPT: Werken met Frits	ZPT: Toets leren	ZPT: Engels of M&M	ZPT: Project uitwerken
11.00 uur					
12.00 uur	Nederlands	VRIJ	Wiskunde	Engels	Workshop
13.00 uur	M&N: onweer		Keuzevak FR of DU	Sport en Bewegen	Stand Up Comedy
14.00 uur					
15.00 uur					

Voorbeeld van een plattegrond scenario 3

Verklaring tabel en gegeven voorbeelden:

- Het Saturnus College is een voorbeeld van een leerdynamische school. Er zijn vele verschijningsvormen. Het begrip 'leerdynamisch' verwijst naar de flexibiliteit en dynamiek van het organiseren van het leren om uiteindelijk recht te doen aan de verschillen tussen leerlingen. Onder andere op cognitief en sociaal-emotioneel gebied en qua leerstijlen.
- De basis van een leerdynamische organisatie, zoals het voorbeeldrooster van het Saturnus College laat zien, is het werken met functionerende teams. In een leerdynamische school zijn leraren afhankelijk van elkaar voor het realiseren van hun doelen. Ze werken intensief samen bij het begeleiden van leerlingen en het ontwikkelen van geïntegreerde leergebieden. De competenties en interesses van de leraren worden ten volle benut.
- De organisatorische structuren voor het realiseren van een praktijk waarin leraren gezamenlijk een nieuwe routine voor leren ontwikkelen, kent verschillende uitgangspunten. Deze kunnen worden onderverdeeld in twee categorieën. De eerste categorie bevat kwalitatieve aspecten en gaat over de nieuwe professionaliteit van het personeel, de tweede categorie kwantitatieve aspecten en gaat over het toekennen van mensen en middelen.

Kwalitatief: de nieuwe professionaliteit van het personeel

- Er is duidelijkheid over de competenties die het personeel moet bezitten. Bekwaamheid heeft een minstens even grote rol als bevoegdheid.
- Het personeel werkt bij dit scenario in teams die de verantwoording dragen voor een groep leerlingen. Het team krijgt een smart geformuleerde opdracht mee. Om dit goed te kunnen verwezenlijken heeft het team een eigen budget en kan het, binnen de kaders gesteld door de schoolleiding, bijvoorbeeld zelf bepalen óf en zo ja welk (soort) personeel wordt aangetrokken.
- In de school zijn duidelijke rollen en verantwoordelijkheden te onderscheiden. Duidelijk wat betreft wel of niet leidinggevende bevoegdheid en de rolverdeling binnen de teams. Specialisaties zoals toetsontwikkelaar, begeleider, docent, buitenschool leren coördinator, enz. zijn binnen het team helder en afgebakend.
- De school is in staat om aan zelfmanagement te doen. Verantwoording van behaalde resultaten en het doorlopen van de plan-do-check-act-cyclus zijn een normaal gegeven.
- Er zijn duidelijke afspraken over de werktijd ('je bent van 8.00 uur tot 16.00 uur op school'), aanstellingen ('je krijgt een aanstelling in dagdelen met een minimum van 0,6 FTE wat overeenkomt met 6 dagdelen') en werkplek ('we hebben een goed geoutilleerde teamkamer').
- Professionaliteit van het personeel staat hoog in het vaandel. Onderhoud en continuïteit van de verworven en nog te verwerven competenties hebben geleid tot een persoonlijk scholingsplan.

Kwantitatief: het andersom-model voor mensen en middelen

- Het is duidelijk welk budget beschikbaar is voor de ontwikkeling van de programma inhoud.
- De school c.q. het team heeft bepaald hoeveel 'personeelshanden in de les' aanwezig zijn. Daarbij is het noodzakelijk na te denken hoeveel leerling er bediend moeten worden.
- De school (niet het team) heeft een duidelijk systeem van volgen, begeleiden en beoordelen afgesproken om de schoolloopbaan van de leerling te kunnen volgen.
- Er is een budget afgesproken voor het buitenschools leren. Dit behelst bijvoorbeeld het financieren van een excursie, het bezoeken van bedrijven en het uitnodigen van gastdocenten.

Werkdocument 4

De leeromgeving

- e. Er is een duidelijke structuur van de logistieke processen, zoals de planning van onderwijs en het organiseren van het leren. Dit gaat verder dan het klassieke rooster omdat het leren veelzijdiger en complexer is geworden.
- f. Er is een duidelijke structuur in het bepalen van de kwantitatieve zaken. Vooraf wordt bepaald hoeveel FTE/geld er kan worden uitgegeven aan de verschillende onderdelen. Dat wordt gedaan in het zogenaamde 'andersommodel'. In dit model bepalen we eerst de prioriteiten vanuit een breed kader van schoolontwikkelingen en gaan dan pas over tot het toebedelen van middelen en mensen op specifieke (ontwikkel-)taken.

2.5 Het doel en de verschillen op een rij

De analyse uit bovenstaande paragrafen levert een referentiekader op waarmee de student de diversiteit aan opleidingsscholen kan typeren. Het streven van een duaal traject is de student in diverse schoolcontexten ervaring te laten opdoen. Wat betreft ontwikkelvaardigheden en samenwerking in het team is een context die kenmerken vertoont van scenario 2 en 3, interessant. Het gaat daarbij om de volgende kenmerken:

Scenario 2:

Bij scenario 2 spreken we over kennis en vaardigheden in projecten. Een projectenprogramma zorgt voor de samenhang tussen vakken. Vanuit de optiek van de vier posities kan dit meer of minder vakgericht worden aangepakt. Met aan de ene zijde de projecten die in de vakles worden gegeven en aan de andere zijde projecten met volledige geïntegreerde inhoud en beoordeling. De organisatie werkt binnen het klassieke rooster en zoekt daarin ruimte om de klassensituatie te doorbreken en leraren samen een project te laten uitvoeren voor blokuren. De taal die in dit scenario wordt gesproken bestaat uit woorden als: vakken, overleggen, afstemmen.

Scenario 3:

In dit scenario is er ruimte voor verschillen tussen leerlingen in leergebieden. Het team docenten dat het onderwijs verzorgt aan een groep leerlingen zorgt voor de samenhang. In de samenwerking spelen docenten in op de verschillende wensen en behoeften van leerlingen. Deze manier van leren vraagt om een nieuwe manier om het onderwijs te organiseren. Op deze 'leerdynamische school' gaan bestaande organisatiestructuren overboord. De nieuwe structuur is erop gericht leraren op hun kwaliteiten in te zetten en samen te laten werken. De nieuwe professionaliteit van het personeel en het moderne taakbeleid in de vorm van het 'andersommodel' vormen hiervan de kern. De taal die in dit scenario wordt gesproken bestaat uit woorden als: leerlingen, samenwerken, integreren, kwaliteiten.

Beide scenario's bieden kansen en mogelijkheden om te ontwerpen en te ontwikkelen binnen de vakgebieden en zo de competenties van het docentschap op het gewenste basiskwaliteitsniveau te krijgen. In het laatste hoofdstuk wordt de analyse vertaald naar een aantal indicatoren en kernkwaliteiten die handvaten bieden om van een werkplek een leerplek te maken.

3. Indicatoren en kernkwaliteiten

3.1 Inleiding

Het eerste hoofdstuk beschrijft de noodzaak om studenten een referentiekader te bieden waarmee ze de diversiteit van opleidingsscholen in kaart kunnen brengen. Om dat te kunnen is het nodig om de diversiteit aan scholen te typeren in hun proces van schoolontwikkeling en hun ambities te expliciteren. Hoofdstuk twee gaat nader in op de verschillen tussen scholen. Hieruit valt op te maken dat voor het opleiden van leraren voor de diversiteit in scholen, studenten zich moeten kunnen ontwikkelen in verschillende begeleidingsvormen, leerlingpopulaties en samenwerkingsvormen met collega's.

Vanuit de optiek van de lerende school is niet alleen de samenwerking van essentieel belang, maar ook de ontwikkeling van het vermogen om collectief te leren. Dit vraagt een houding waarin de opleidingsschool en lerarenopleiding bereid zijn om te gaan met verschillende opvattingen over leren. Ook moeten zij samen betekenis kunnen geven aan gezamenlijke ervaringen en verschillen tussen leraren productief kunnen maken. Een omgeving waarin scholen zich committeren aan een opleidingsgroep met studenten, leraren, begeleiders en lerarenopleiders, biedt belangrijke aanknopingspunten om samen te bouwen aan nieuwe kennis over het duaal opleiden van studenten en goede scholen voor de toekomst.

Dit hoofdstuk presenteert indicatoren voor opleidingsschool en lerarenopleiding. Voor de opleidingsschool bieden de indicatoren een houvast waar het gaat om het transformeren van de werkomgeving voor docenten naar een leeromgeving voor duale studenten. Voor de lerarenopleiding zijn de indicatoren ingrediënten om zich te ontwikkelen tot expertisecentrum waarin structureel aandacht is voor leren ontwikkelen in en van een school.

3.2 Indicatoren voor de leeromgeving van de opleidingsschool

Voor de opleiding van de aanstaande docenten, is het van belang dat bij de lerarenopleiding bekend is welke leeromgevingen/facetten van schoolontwikkeling in de opleidingsgroep aanwezig zijn. Dit is nodig om programma(aanbod) en leerling(vraag) met elkaar te kunnen matchen. Vijf indicatoren voor de opleidingsschool geven aan hoe de school haar werkomgeving rijker kan maken voor de duale student vanuit het devies 'van werkplek naar leerplek'. Iedere indicator is voorzien van een korte uitleg en een aantal kwaliteitskenmerken. De indicatoren hebben betrekking op:

- Ruimte geven in schoolontwikkeling aan de student;
- Actieve participatie in schoolontwikkeling van de student;
- Actief leren over schoolontwikkeling door de student;
- Monitoren van schoolontwikkeling voor de student;
- Kennis delen over schoolontwikkeling met de student.

1. De opleidingsschool biedt de duale student ruimte om ervaringen op te doen in onderzoeken, ontwerpen, ontwikkelen en uitvoeren van onderwijs.

De elementen van schoolontwikkeling worden niet alleen neutraal omschreven, maar ook vanuit de gedachte 'wat is er op de opleidingsschool te halen vanuit het perspectief van de duale student?' Voor de student moeten eye-openers ontstaan die richting geven aan de persoonlijke ontwikkeling.

Werkdocument 4

De leeromgeving

Kernkwaliteiten:

- De school creëert een veilige omgeving waarin de student fouten mag maken.
- Voor de student vormt het werk in/rond de opleidingsschool uitgangspunt voor het leren.
- De school beschouwt alle middelen en materialen in de school als leerobjecten die vragen oproepen als: waarom deze keuze, welk concept zit erachter? Wat kun je ermee? Hoe kun je ze ontwerpen op maat van leerlingen?
- De student leert van anderen door collegiale consultatie en intervisie.
- De student neemt deel aan studiebijeenkomsten en workshops van de opleidingsschool.
- De student krijgt de ruimte om in het programma ervaring op te doen met leeractiviteiten die verschillen in tempo, niveau, interesse en leerstijl.
- De student krijgt ruimte om daar waar zinvol en mogelijke projecten te ontwerpen, te ontwikkelen, uit te voeren en/of te evalueren/verbeteren.
- De student krijgt ruimte om ervaring op te doen om de zelfstandigheid bij leerlingen te bevorderen d.m.v. afnemende docent-sturing (geleid; begeleid; zelfstandig).
- De student krijgt de ruimte om ervaring op te doen met product- / procesevaluatie.
- De student krijgt de ruimte om leerlingen in toenemende mate van/via elkaar te laten leren, leren van diverse groeps- samenstellingen en leren van/ via diverse sociale milieus.
- De student krijgt de ruimte om ervaring op te doen met verschillen in leertijd
- De student krijgt de ruimte om programma (aanbod) en leerling (vraag) met elkaar te matchen.
- De student krijgt de ruimte om het leren buiten de klas functioneel / zinvol in te vullen afhankelijk van programmawensen en leerling-mogelijkheden.

2. De opleidingsschool werkt planmatig aan schoolontwikkeling waarin de duale student actief participeert.

Een opleidingsgroep (opleidingsscholen én lerarenopleiding) dient scherp af te bakenen welke essentiële elementen uit de schoolontwikkeling interessant zijn voor de opleiding van de duale student. Het in kaart brengen van de elementen draagt er toe bij dat de opleidingsgroep verschillende facetten van schoolontwikkeling laat zien. Daarmee samenhangend moeten de stadia van schoolontwikkeling duidelijker in beeld worden gebracht. De duale student moet leren om een goede analyse te maken van processen van schoolontwikkeling. De school kan daardoor de student in toenemende mate als bron voor onderwijs-innovatie inzetten.

Kernkwaliteiten:

- De school heeft een meerjarig thema gekozen voor schoolontwikkeling.
- De school nodigt de student actief uit bij de ontwikkeling van de school.
- De school gebruikt de relevante competenties waarin de duale student wordt opgeleid, voor schoolontwikkeling.
- De school legt de voorgenomen schoolontwikkeling vast in een school(ontwikkel)plan waarin ook een onderzoeksparagraaf is opgenomen. Dit plan is bekend bij de lerarenopleiding en student.

- De school richt zich bij het onderzoek rond schoolontwikkeling op invoering van het schoolontwikkelingsthema en op het leren van duale studenten.
- De participatie van de studenten bij de schoolontwikkeling kenmerkt zich door het leren van elkaar, samenwerking en gelijkwaardigheid in de onderlinge verhoudingen.
- De school evalueert regelmatig de voortgang van schoolontwikkeling en de plek van de duale student daarin.

3. De opleidingsschool organiseert het leren voor de duale student in de school zo, dat het een integraal onderdeel vormt van de schoolontwikkeling.

De duale student heeft een duidelijke en herkenbare plek in de schoolorganisatie. Dat betekent dat de school de student behandelt als collega in opleiding.

Kernkwaliteiten:

- De school maakt een beleidsplan voor leren en werken in de school.
- In de school werken interne opleiders aan:
  - de participatie van studenten in de schoolontwikkeling
  - de programmering van praktijkervaringen voor studenten die passen bij hun te verwerven competenties
  - de coördinatie over de begeleiding van studenten door coaches
- De student neemt deel aan alle relevante bijeenkomsten en activiteiten in de school
- De school heeft activiteitenplannen uitgewerkt waarin staat wie wat, wanneer en eventueel met wie uitvoert. Hierin staat ook de plek van de student.

4. De opleidingsschool hanteert een aantal heldere processtrategieën voor schoolontwikkeling, waardoor de duale student leert over krachten van schoolontwikkeling.

Studenten leren begrijpen wat schoolontwikkeling en verandering eigenlijk is. Denken en handelen in 'posities in ontwikkeling' helpt om de student zelf positie te laten kiezen.

Kernkwaliteiten:

- De school heeft een helder beeld van de situatie als de vernieuwing is ingevoerd (formulering van de gewenste situatie).
- De school heeft de doelen voor de schoolontwikkeling helder geformuleerd en vertaald naar concreet waarneembare producten, effecten en processen.
- De school heeft de taken van studenten in het schoolontwikkelingsproces in een school(ontwikkel)plan uitgewerkt.
- De school initieert evaluatiebijeenkomsten waarin studenten participeren. Hierbij levert iedereen vooraf een overzicht aan van de ondervonden successen en belemmeringen.

5. De opleidingsschool hanteert voor haar schoolontwikkeling een duidelijk systeem voor evaluatie waarin het leren van de duale student in de school is geïntegreerd.

De opleidingsscholen in het netwerk verschillen op tal van terreinen. De verschillen moeten in verband worden gebracht met de essentiële elementen uit de kaart van schoolontwikkeling. Waarom kiezen scholen voor verschillende invullingen van scenario's? Welke belemmerende en bevorderende factoren spelen daarbij een rol?

Werkdocument 4

De leeromgeving

Op die manier worden verschillen productief gemaakt zodat transfer van ervaringskennis tot stand kan komen. Scholen moeten van elkaar weten wat er in het netwerk gebeurt. Het netwerk fungeert dan als een platform van permanente professionalisering waarin consultatie, visitatie en inspiratie een belangrijke rol spelen.

Kernkwaliteiten:

- De student reflecteert regelmatig op leerervaringen en stelt voor de evaluatiebijeenkomst een lijst met de eigen behoeften aan hulp en ondersteuning samen.
- De student krijgt door gesprekken de gelegenheid om met de begeleiders door te nemen met welke successen en problemen hun ontwikkeling en verandering op de opleidingsschool gepaard gaat.
- De school hanteert collegiale consultatie en intervisie met andere opleidingsscholen om het werken aan ontwikkelingen en veranderingen met betrekking tot leren in de school mede gestalte te geven.

3.3 Indicatoren voor het curriculum van de lerarenopleiding

Het kunnen werken in de diversiteit aan contexten van scholen, vraagt om een breed inzetbaar handelingssrepertoire van een docent met betrekking tot de didactiek en begeleiding. De lerarenopleiding is bij uitstek de plek waar studenten worden getraind op het ontwikkelen van dit repertoire. Een repertoire dat de startbekwame docent voldoende basis biedt om aan de slag te gaan in het werkveld.

Vijf indicatoren geven aan waarin de student wordt getraind. Iedere indicator is voorzien van een korte uitleg en een aantal kwaliteitskenmerken. De indicatoren hebben betrekking op:

- Leren over ontwerpen en ontwikkelen van een programma
- Leren over roldifferentiatie binnen een team
- Leren over samenwerking tussen leerlingen
- Leren over leertijd en docenttaken
- Leren over binnen en buiten de school leren

1. De lerarenopleiding besteedt in haar curriculum voor duale studenten aandacht aan het model schoolontwikkeling en veranderkundige thema's.

De student leert in de opleiding om leerstof gedifferentieerd aan te bieden zoals vormen van niveau-, tempo en leerstijldifferentiatie en vormen van interesse. Verder kent de student manieren om activerend te leren.

Kernkwaliteiten

- De lerarenopleiding besteedt aandacht aan het thema 'leren ontwikkelen'
- De lerarenopleiding leert de student om leergebieden vorm te geven.
- De lerarenopleiding laat de student vakoverstijgende programma's samenstellen voor de Rotterdamse context (met extra aandacht voor taal en zorg).
- De lerarenopleiding besteedt aandacht aan het ontwikkelen van gedifferentieerde programmaroutes voor de Rotterdamse context (met extra aandacht voor taal en zorg).
- De lerarenopleiding gebruikt de kennisposters zoals ontwikkeld in Samenscholing.nu als ontwikkelinstrument, om bovenstaande kernkwaliteiten te realiseren.

2. De lerarenopleiding bereidt de student voor op de diverse rollen die een docent vervult op een opleidingsschool als onderdeel van een team.

De student moet leren om verschillende rollen in te vullen zoals instructeur, begeleider, ontwikkelaar, mentor of collega.

Kernkwaliteiten

- De lerarenopleiding besteedt aandacht aan diverse vormen van samenwerken in een team.
- De lerarenopleiding traint de student om in wisselende docentcoalities aan het werk te gaan.
- De lerarenopleiding stimuleert de student om innovatief te handelen (initiatiefrijk en improviserend).

3. De lerarenopleiding bereidt de student voor om te werken met een wisselende groepering.

Het is van belang dat de student de didactiek van samenwerkend leren eigen maakt. Het gaat dan om het inspelen op individuele leervragen en wensen van leerlingen. Daarnaast moet de student leren hoe leerlingen van elkaars talenten gebruik kunnen maken en hoe aan te sluiten bij de leefwereld en cultuur van de leerling.

Kernkwaliteiten

- De lerarenopleiding bereidt de student voor om in wisselende groepssamenstellingen te werken.
- De lerarenopleiding leert de student om een leerling als leerbron te gebruiken.
- De lerarenopleiding bereidt de student voor om te handelen, te denken en te werken in een interculturele schoolpopulatie.

4. De lerarenopleiding bereidt de student voor om te werken met verschillende vormen van leertijd.

De student dient de didactiek van de gevarieerde lesduur, van wisselende periode en /of jaarritme en wisselende programma intensiteit eigen te maken.

Kernkwaliteiten

- De lerarenopleiding leert de student in varianten van 25-50-75-90 minuten te werken.
- De lerarenopleiding bereidt de student voor om te werken vanuit andere opvattingen van taaktijd.
- De lerarenopleiding leert de student om te gaan met persoonlijk tijdmanagement.

5. De lerarenopleiding bereidt de student voor op het werken met verschillende leerplekken.

De student leert werken met de didactiek van leren '‘uit het zicht van de docent’’. Daarnaast leert de student docentonafhankelijke / gevarieerde leerbronnen in te zetten.

Kernkwaliteiten

- De lerarenopleiding leert de student om andere werkplekken dan de klas te gebruiken bij het onderwijs.
- De lerarenopleiding leert de student om wisselende buitenschoolse situaties in te zetten bij het onderwijs.
- De lerarenopleiding leert de student om te gaan met virtueel leren en het organiseren van een ICT-rijke leeromgeving.

